

24
1030
1896

A

BÜNTETŐ JOG ALAPJA.

TANÁRI SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

IRTA ÉS 1895. SZEPTEMBER 7-IKÉN, A SÁROSPATAKI EV. REF. FŐISKOLA
TANÉVMEGNYITÓ ÜNNEPÉLYÉN FELOLVASTA

DR. FINKEY FERENCZ,
KÉPESITETT EGYETEMI MAGÁNTANÁR,
KÖZ- ÉS VÁLTÓÜGYVÉD, RENDES JOGAKADÉMIAI TANÁR.

*

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŪIVEL.

1896.

Nagytiszteletü s tekintetes igazgató-tanács!

Mélyen tisztelt tanári kar!

Nemes tanuló ifjuság!

Talán kellemetlenül fog hangzani a m. t. hallgatóság előtt, hogy székfoglalóm tárgyát a büntető jogból meritem, abból a sötétnek képzelt ágából a jogtudományoknak, mely az élet roszt oldalával, a bűnnel és büntetéssel foglalkozik, melynek tételei a gonosztevőkről, a gyilkosságról, rablásról, gyújtogatásról, csalásról, lopásról szólanak s melyben a büntetés különböző alakjait, a guillotine-t, bitót, fegyházakat, börtönöket, fogházakat és javító-intézeteket kell megismernünk. Kétségtelen dolog, hogy a büntetőjog s annak tárgyai senkit sem fognak, már a cím hallása után, rózsás hangulatba ringatni s ennél fogva a választás némi aggályt bennem is keltett, de még sem hagytam fel a gondolattal, annál kevésbé, mert nekem meggyőződésesem s épen ezt óhajtom most is bebizonyítani, hogy a büntetőjog épen egyike a legérdekesebb jogi tárgyoknak s amelyből nyugodtan lehet értekezni a nélkül, hogy komor hangulatot keltenék a hallgatóságban.

De ami főképen ösztönzött, hogy egyenesen a büntetőjogból keressek tárgyat székfoglalómhoz, annak oka abban rejlik, hogy az általam előadott tudományok között épen ez az, mely úgy szak-tudósok, mint más tudományokkal foglalkozó híres emberek által — épen napjainkban — gyökerében megtámadtatott, nem azért,

mintha a büntetőjogot ki akarnák törölni a tudományok sorából, mert miként *Maine Summer*¹ alaposan kimutatja, a büntetőjog a legrégebb s legbiztosabb alapon álló jog, s a népek legelső törvényei s törvénykönyvei sajátképen büntető törvények s törvénykönyvek, a legrégebb jogot s az azzal foglalkozó tudományt pedig nem lehet oly könnyen eltörölni; — hanem azért, hogy azt az illető írók, mondjuk egész irodalmi iskolák, a saját felfogásuk szerint reformálják, átalakítsák. Ha e támadások, ezek a reform irányzatú törekvések csak szórványos jelenségek volnának, nem tartottam volna érdemesnek, hogy éppen ezekkel ismertessem meg a m. t. hallgató-ságot, de ellenkezőleg e támadások egészen rendszeresek, a támadók egész iskolákat képeznek, soraikban a legtekintélyesebb irodalmi és gyakorlati férfiakkal, nemzetközi egyesületeket alkotnak, congressusokat tartanak, hirlapjaikkal s kiadványaikkal úgy a szak, mint a nem szakközönség körében tért igyekeznek hódítani eszméiknek.

Ily körülmények között a büntetőjog minden munkásának kötelessége, hogy szorgos és lelkiismeretes vizsgálat alá vegye a büntetőjog alapját s a reform-irányokkal szemben állást foglaljon, sőt ne csak passzív viselkedjék ez állásfoglalásban, hanem amennyiben valamely reform-eszmét helyesnek ismert volna fel, azt diadalra segíteni, amennyiben pedig helytelennek, azt meggátolni törekedjék. Ezen okból óhajtok én is — éppen székfoglalóm gyanánt, — a büntetőjog alapjáról értekezni, vagyis az időhöz mért rövideggel kimutatni a büntetőjog mai, t. i. eddigi alapját s aztán az ajánlott reform-eszméket s ezek felett szerény véleményemet nyilvánítani.

S ezt annyival inkább tehetem egy nem szakközönség előtt is, mert a tárgy, a melyet választottam, senki előtt sem lehet közönyös, hiszen a büntetőjog oly tudomány, mely legközvetlenebb kapcsolatban áll az étellel, mely legközelebről érdekelheti az egyes embert, mert legféltehetőbb kincseit, a szabadságot, egészséget, becsületet, vagyont, sőt az életet veheti el tőlünk büntetésképen s elveszi a nélkül, hogy megkérdezné a bűnöstől, ismerte-e a büntető törvényt vagy nem. „A büntető törvény nem tudása, vagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki,“ — mondja büntető törvényünk (81 §), ami époly természetes, mint szükséges követelmény, mert e nélkül éppen a legravasabb gonosztevőknek adnánk minden esetben igen egyszerű kibúvót. Művelt emberre pedig, ha nem kell is tartania a büntető igazságszolgáltatás karjától, már csak a tárgy fontossága s

¹ *Maine Summer*: A jog őskora. Ford. Pulszky Á. utolsó fejezet.

e mellett egyszerűsége, könnyen felfoghatósága miatt is érdeklél fog bírni a büntetőjog, Megismerkedni a bűnös emberrel, a bűn létrejöttének motivumaival, vizsgálni a beszámithatóságot, megállapítani a felelősséget, megismerni a különféle büntetési rendszereket, azok múltját s jelenét s munkálni azok javítása érdekében, megismerni az egyes b. cselekményeket, elemezni azokat, stb. mindezek oly kérdések, melyek méltán leköthetik a nem szakember figyelmét is, s hogy csakugyan le is kötötték és kötik, mutatja az, hogy a büntetőjog codificatiója és reformálása is sok helyt nem pusztán a szakemberek által történt, s egy *Voltaire*, *Beccaria*, *Filangieri*, *Howard*, az újabbak közt *Quetelet*, *Lombroso*, nálunk *Deák Ferencz*, *Szalay László*, *Szemere Bertalan*, *Pulszky Ferencz*, épen nem voltak büntetőjogászok s nevük mégis örökre emlékezetes marad a büntetőjog történelmében s azon reformokkal, melyeket a büntetőjogban keresztülvinni segítettek, vagy egyenesen keresztül is vittek, nem a jogászoknak, nem a bírának, de az emberiségnek. a humanismusnak tették a legnagyobb s örök hálára kötelező szolgálatot.

A büntetőjog mai alapját akarván feltüntetni, annak lényegét kell pár szóval vázolnunk.

Mi a büntetőjog? Azon jogszabályok foglalatlja, melyek szerint az állam az elkövetett bűnös cselekmények tetteseit megbünteti. A jogfejlődés mai állapotában, midőn az emberiség állami életet él, általános az a felfogás, hogy a büntetést gyakorolni az államnak a joga és egyúttal kötelessége is.

Mert miért is kell büntetni? Azért, mert valaki büntetésre méltó cselekményt követett el.

Miféle büntetésre méltó cselekményt? Megsértette, vagy veszélyeztette a jogrendet.

Mi az a jogrend? Az emberi társadalomnak az a szervezete, melyben az egyes ember saját fizikai, szellemi és gazdasági érdekeit, más embertársai érdekeinek tiszteletbentartása mellett, megvalósíthatja. Az állam az, mely kinek-kinek ezt az egyéni szabadságát, u. n. magán és közjogait, biztosítja s megvédelmezi s megvédeni köteles is, mert az állampolgárok e jogaik fejében kötelességeket teljesítenek az állam irányában s az állam épen ezekből a szolgáltatásokból tartja fen magát, ezekből meríti azt az erőt, mely saját lételének biztosítására és fentartására szükséges. Ez a kölcsönös összeműködés az állam és polgárai között, ez az, amit állami életnek, tulajdonképeni *jogrendnek* nevezünk, t. i. az egyes állampolgárok jogokkal bírnak az állammal szemben s megkövetelhetik, hogy az

től, a „szemet szemért!“ korától napjainkig, ez a gondolat benne volt a büntetés igazolásában. A közérzület, a közfelfogás azért találta megnyugtatónak a büntetést, mert igazságosnak találta azt, s ha ma pálczát törünk is az anyagi megtorlás, a „szemet szemért“ elve felett, de a megtorlás — bár csak alakilag vagy képzeletileg — ma is indoka a büntetésnek és a bűn *megbüntetését*, a *megérdemelt* büntetést *igazságosnak* szoktuk mondani. Ennyiben veszszük fel egyik alapnak, a büntetés igazolásánál, az igazságot.

Ugyde az igazság magában véve nem lehet elegendő alap, mert az a legnagyobb mértékben relativ fogalom s nemcsak korok, nemzetek, hanem egyénekenként is változik. Régen igazságosnak tartották azt, amit ma barbar kegyetlenségnek tekintünk, igazságosnak gondolták, hogy megbüntetik azt, a ki a tüzes vasdarabokon meztelen lábbal végig menve, megégette lábát s ezt az Isten ítéletének nevezték; őseink még 1523-ban az igazsággal megférőnek tartották, hogy a lutheránusok fej- és jószágvesztéssel s máglyával büntetessenek, sőt 2 századdal később az 1723. 9. t.-cikk szintén azt mondja, hogy a kik valamely kárhozatos eretnekséghez makacsul ragaszkodnak, fej- és jószágvesztéssel bűnhődjenek, — keleten ma sem tekintik bűnnek a csalást, hiszen azért van mindenkinek esze, hogy ne engedje magát rászedni, míg nálunk szigorúan büntetik s míg én igazságosnak tartom, hogy az önbíráskodás büntetve legyen, mások azt megengedett dolognak tartják. A másik gondolat, a másik alap tehát, mely ki fogja egészíteni az előbbit és meghatározza az igazság azon mértékét, melyet a büntetés alkalmazásában szem előtt kell tartanunk: a jogrend fennállásának és fentartásának szüksége.

Nem a célszerűséget, nem a hasznosságot értjük ez alatt, hanem azt, a mit fentebb említettünk, „hogy t. i. a polgári társadalomnak szüksége van a büntetés gyakorlására, mert különben a békés együttlét, békés társadalmi élet nem lenne képzelhető. Az állam, midőn büntető hatalmát gyakorolja, ezzel a társadalmi rend és humanismus követelményeit is kielégíti, mert úgy rendezi be a büntetést, hogy abban a sértett fél megnyugodjék, a bűnös pedig lehetőleg megjavúlva jöjjön ki a börtönből s a társadalomnak jövőben ne kárára, de hasznára működjék, ezért taníttatja ki a bűnösöket a börtönben különböző iparokra s másfelől a büntetés gyakorlásának látása vagy tudata a polgárság többi tagjaira is figyelmeztető és visszatartó hatással legyen. Mindezen hatás, mint eredmény úgy fog előállani a büntetés folytán, ha ebben az állam a kellő mértéket betartotta. Az igazságot össze kell kötni a szükségessel. Valaki testi sértést

követett el embertársán, mindenesetre igazságosnak fogjuk tartani, hogy megbüntettessék, de ha már 15—20 év eltelt a sértés elkövetése óta, nem lesz szükséges őt ily hosszú idő után is megbüntetni, hiszen ez alatt a seb már régen behegedt, a bűnös sokáig bujdosott, rettegett, a sértett el is feledte a sérelmet, a közönségből sem sokan emlékeznek már az esetre, talán be sem lehetne azt világosan bizonyítani s így az anyagi igazság — melyet a büntető eljárás célba vesz — nem lenne kideríthető.¹ Valaki lopott, ezért meg kell őt büntetni, de nem szükséges az illetőt felakasztani, mint I. László törvénye rendeli, ma másféle büntetést is elegendőnek fogunk tartani. Az állam szükségesnek tartja, hogy polgárainak vallásos érzületét büntetőjogi oltalomban részesítse s ezért ha valaki nyilvánosan botrányt okozva, káromolja Istent, az illetőt büntetéssel sújtja, de épen mivel itt tulajdonképpen nem az Istenkáromlást, hanem a botránykozást, mások vallásos érzületének megzavarását bünteti az állam, igazságosnak fogjuk tartani, hogy ha valaki otthon négy fal között, midőn senki más nem hallja, káromolja Istent, az ne büntettessék, mert ezzel senkinek megbotránkozását elő nem idézte, az a tény pedig maga, hogy az illető nem tiszteli Istent, nem elég alap a büntetésre, mert ma az a felfogás uralkodik, hogy parancsszóval, büntetéssel senkit sem lehet Isten imáadására kényszeríteni.²

Az igazság és szükség tehát együtt az a kettős alap, mely igazolja a büntetést, ezzel ki van elégitve a múlt és a jövő, az állam büntet, quia peccatum est és hogy ne peccetur. E két elv egybevetésével fogja az állam meghatározni 1. a büntetendő cselekményeket, vagyis részletesen körülírni, hogy mely emberi cselekmények azok, melyek büntetéssel sújtatnak s 2. a büntetési nemeket, t. i. az eszközöket, melyeket az igazságos és szükséges büntetés gyakorlására kiválaszt.

De ezzel még nem magyaráztunk meg mindent. Eddig csak az objectiv büntetőjoggal foglalkoztunk, azzal, hogy egy objective bűnös tett, miért és hogyan büntethető meg az állam által. A másik oldala a kérdésnek az, hogy az embert, ki ezt a bűnös cselekményt elkövette, miért, mi alapon büntetjük meg, miért tesszük őt felelőssé a beállott bűnös eredményért? E kérdés nem kevésbé fontos

¹ Hogy azonban Btvünk e tekintetben igen is liberalis s a valódi bűnösök menekülésére útát nyit, mutatja a napjainkban felmerült *Csombor*-eset.

² Régen persze igazságosnak tartották ilyen esetben is büntetni a tettest s esetleg halállal sújtani.

mint a másik volt, sőt napjainkban éppen ez az, mely a legtöbb controversia szülője. A mai büntetőjog erre nézve — mint mondani szokták — az indeterminismus álláspontján van, t. i. az embert akarattal, vagy mint kifejezik szabad akarattal, akaratszabadsággal felruházott lénynek tekinti s az alapon egy bűnös cselekményt úgy fog fel, mint a bűnös ember akaratából származó tény.

Ugy a szándékos, mint a gondatlan cselekmény *az akarat hibájára* (reatus) vezethető vissza. A *szándékos* cselekménynél u. i. a tettes éppen azt akarja elérni, a mi be is következett, a *gondatlan* cselekménynél pedig nem akarja ugyan egyenesen a bűnös eredményt, de akarja a cselekvést, mely a bűnös eredményt létrehozza, s így az ő hibája és pedig akaratáé, hogy nem volt elég gondos cselekvésében. Az okozati láncolat, causalis nexus tehát ez: akarat elhatározás, cselekvés, eredmény; ezek közt kell okozati összefüggésnek lenni, hogy az eredményt a bűnösnek beszámíthassuk, a mi azt teszi, hogy ily esetben maga a tettes lesz *felelősségre vonható* a bűnös eredményért, mert maga tökélte el magát, *szabad akarattal cselekedett* s így csakis ő a bűn okozója, mert nem cselekedett másképen, mikor másként is cselekedhetett volna.

Ez körülbelől már a régibb büntetőjogi iskolák felfogása is az *alanyi bűnösségről*, a mely e szerint egyoldalú indeterministicus alapra helyezkedik s elítéli az akarat megkötöttségét, a determinismust, azt mondván, hogy ha az akarat nem szabad, ha az meg van kötve, korlátozva, akkor felelősségről, beszámításról s így büntetésről nem lehet beszélni. E felfogás mondható ma is uralkodónak a büntetőjogban s az alanyi bűnösség minden kérdése ezen az alapon, az akaratszabadság elvén, oldatik meg.

Erről az oldalról lett éppen a mai büntető jog gyökereiben megtámadva. Különösen két nagy iskola az, mely éppen az ellenkezőből, t. i. a determinismusból indul ki s ebből kifolyólag igyekszik reformálni s ezzel tulajdonképen alapszabályként tönkretenni a mai büntetőjogot.

Nem czélom s nem is érzem magamat hivatottnak ezúttal mélyebben behatolni a det. és indet. lényegébe, annyival kevésbé, mert a két ellentétes elv a m. t. közönség előtt úgy is ismeretes. A büntető jogot én különben sem tekintem bölcsészeti tudománynak, mint régebben tették, hanem pozitív jogi tantárgynak, mely merít ugyan a bölcsészetből, de maga már önálló tudomány, — hanem éppen azért legyen szabad pár szóval megemlítenem azt a viszonyt, mely a büntetőjog és a bölcsészet között létezik s mely szintén tudományunk alapjának ismeretéhez tartozik.

Tökéletesen igazza van *Wlassitsnak*, midőn azt mondja, hogy századunk büntetőjoga tulajdonképen a philosophia sarjadéka.¹ A bölcsészet volt u. i. az, mely az eddigi kezdetleges és rendszertelen büntető törvényekből egy egységes jogrendszert, egy tudományt alkotott és kétségtelen, hogy az újabb törvényhozások munkálatai is egytől-egyig a jogbölcsészek által megállapított jogrendszerek egyikét vagy másikat vették kiinduláspontúl a büntető jog codifikálásánál, így a mi új btkvünk is kifejezetten az összetett elméletet fogadja el alapúl, melyet fentebb előadtunk. S hogy a mai büntető codexek elvitázhatatlanúl bölcsészeti alapra vannak építve, azt legvilágosabban mutatja a tkvek u. n. általános része, mely számos igen fontos kérdésben, pl. a beszámíthatóság, szándék, gondatlanság kérdésében nem is ad tételes szabályt, hanem a tudományra bízva azok eldöntését és formulázását.

A múlt század és a jelen század első felének szellem-óriásai, egy Kant, Hegel, Bentham, Fichte az általuk megállapított nagy filozófiai rendszer körében tárgyalták a büntetőjogot s ennek felelt meg a bj. előadási módszere is az egyetemeken. A büntetőjog előadása teljesen filozófiai volt. Rendszeres btőtvkönyvek hiányában, a codificatio tökéletlensége vagy hiánya mellett ez az irány egészen jogosult és helyes volt. A rendszeres törvénykönyvek hiányát így pótolta a tudomány s az annak útmutatásai szerint eljáró bíróság, a judicatura, melynek irányát és az az által megállapított helyes szabályokat viszont a tudomány igyekezett átdolgozni és megtisztítani. Ily formán a tudomány és gyakorlat kölcsönös együttműködése hozott létre nálunk is — mert hiszen egész 1878-ig rendes btőtörvénykönyvünk nem volt — egy teljesen kifejlett büntető jogrendszert, mely 1880-ig alkalmazásban is volt, kivéve az absolut korszakokat 1787—1790 és 1849—1861.

A büntetőjog előadásának és tárgyalásának rendszere tehát ezideig nem lehetett más, mint a bölcsészeti büntetőjog előadása. A bűn és büntetés gondolatának, az állam büntető jogosultságának magyarázatára és igazolására minden előadó a saját bölcséleti álláspontját vette nemcsak kiinduláspontúl, hanem ebből fejtett ki egy önálló büntető jogrendszert s tetszése szerint alkotta meg annak szabályait.

A viszony lényegesen megváltozott, mióta rendszeres btőtörvénykönyvek létesültek az államokban. A francia Code Pénal mintá-

¹ Dr. *Wlassits Gyula*: A büntetőjog tudománya. Magy. Igazságügy XXXV. k. 890 s köv. 1.

jára századunkban Európának mondhatni minden állama rendszeres büntető tkvet készített, elfogadva legtöbbször annak beosztását is, mely szerint az anyagi büntetőjogot általános és különös részre osztották fel s az alaki jogot, a bűnvádi eljárást vagy külön részben, vagy egészen önálló törvényben codificálták. E helyzet lényegesen megváltoztatja a büntetőjognak, mint tudománynak művelési s előadási módszerét is. Az állami élet minden irányú fejlődése, a munkamegosztás nagy elvének érvényesülése s ennek folytán az intenzívebb munka a tudományos életbe is új lendületet hoz. Ugy a magán, mint a közjog számos új tudományt bocsát ki magából, egyes tudományágak önálló tudományokká fejlesztetnek ki s támogatva a törvényhozások munkájától, melyek részletesen igyekeznek szabályozni az állami élet minden részletét, egészen új tudománycsoportok alakúlnak. Az elvont bölcséleti előadás helyett a pozitivizmus lesz uralkodó a tudományok művelésében.

Igy alakúl meg a tételes büntetőjog is, mint egy önálló s régi eredete dacára is, új tudomány. A tételes büntetőjog ugyan nem szakít feltétlenül a bölcsészettel, a tudományok anyjával, sőt ahhoz sokszor visszatér és sok elvet, eszmét kölcsönöz tőle, de *független* tőle magát s mint egészen önálló tudomány, melynek gyakorlati fontossága és jelentősége egyik legkiválóbb helyet biztosítja számára a tételes jogok sorában, foglal helyet azok között.¹

A büntetőjog tudományos művelésének s előadási módszerének is alkalmazkodnia kell az új helyzethez. Ma már teljesen felesleges, sőt helytelen dolog lenne valami elvont bölcséleti büntetőjogot adni elő, mely tisztán az illető előadó nézeteit s felfogását tartalmazza a büntetésről, ellenkezőleg a helyes irány szerintünk is az, hogy a büntetőjogi előadások anyagát a tételes büntetőjog képezze. A világért sem akarom ezzel azt mondani, hogy én tisztán a magyar bírói törvénykönyvet fogom hallgatóimnak magyarázni s egyszerűen annak tételeit fogom bemutatni és exegetálni, hanem igenis mint egy pozitív jogi tudományt fogom tárgyalni az élő magyar büntetőjogot én is, egy általam helyesnek ismert bölcsészeti elméletéhez fogok ragaszkodni s ahhoz térek vissza mindenütt, a hol a tételes törvény hiányokat, hézagokat mutat, s minden egyes tételnél e szempontból teszem bírálat tárgyává a törvényt, vajjon annak szabálya megegyezik-e az általam helyesnek tartott elmélettel. Ha tehát azt mondtam is, hogy én tételes büntetőjogot és pedig ma-

¹ *Wlassits Ggula* id. értekezése.

gyar büntetőjogot adok elő, ezzel csak azt akarom jelezni, hogy büntetőjogunk mai állapotában, midőn egy, a kor színvonalán álló, bár egy vagy más tekintetben kifogásolható, de alapjában véve mégis jeles büntető törvénykönyvünk van, főfeladatunknak azt tekintem, hogy ezt a magyar büntető jogot tegyem fejtegetéseim központjává s annak jellegét és igazi szellemét igyekezzem feltüntetni s eredetiségeit és sajátosságait kimutassam.

Visszatérve a determinismus és indeterminismus fogalmára, mely utóbbit a mai büntetőjog, előbbit pedig az új reform. iskolak vallanak, a mi feladatunk a büntetőjogban csak az lehet, hogy a két ellentétes bölcsészeti elvet alaposan átgondolva és összevetve különösen az étellel, az újabb tudományos vizsgálatok eredményeivel, azt a melyiket az életben inkább alkalmazhatónak tartunk, kiinduláspontúl vegyük és azt itt értékesítsük.

Említettem, hogy a büntetőjogi felelősség megállapíthatása szempontjából magát a cselekvő alanyt, tehát a bűnös embert kell vizsgálat alá vennünk, vagyis nem csak magát a külvilágban jelentkezett cselekményt, hanem annak belső okait vizsgálunk és felderítünk. Az ezzel foglalkozó büntetőjogot, t. i. a bűnösség okainak, eredetének, a bűnös hajlamnak kutatását szokták tág kifejezéssel *Kriminológiának* nevezni. A régibb büntetőjog ezzel nem foglalkozott alaposan és szakszerűen, hanem a „szabad akarat“ fogalmával, mint megdönthetlen argumentummal akarta az egész alanyi bűnösséget megmagyarázni. A természettudományok óriási előhaladása, az antropológiai ismeretek terjedése s a statisztikának, mint a társadalmi élet törvényszerűségeit s hiányait és hibáit feltüntető módszernek kifejlődése új világot nyitott a kutató és vizsgálódó elmék előtt. Az előbbi megismerteti az embert, mint egyedet, testileg és szellemileg, bemutatja testi szervezetét, bonczkés alá veszi agyvelejét, szívét, karjait s lábait, kimutatja a betegségek csiréit, napvilágra hozza a testi és lelki abnormitásokat, szóval az egyes embert igyekszik a maga valóságában, jó és rossz tulajdonaival megismerni és megismertetni, az utóbbi épen ellenkezőleg nem tekint az egyesre, hanem a tömeget, az u. n. tömegjelenségeket veszi vizsgálat alá s constálja azt a (különben már régi) igazságot, hogy a társadalmi életben határozott törvényszerűség uralkodik, minden jelenségnek megvan a maga oka, kimutatja, hogy egyik okozat miként ismét oka egy másik okozatnak, egyik társadalmi jelenségnek, tüneménynek, minő következménye lesz. A statisztika is az embert vizsgálja, de nem mint egyedet, hanem mint a tömegészlelet alapján előállított

átlagembert, feljegyzí számszerüleg testi és lelki élete minden fontosabb jelenségét, nemét, korát, tulajdonságait a legszélesebb vizsgálatok alapján, de mindezt csak azért, hogy ezekből az adatokból egy általános szabályt, az u. n. átlagot igyekezzék levonni, az egyéni sajátosságoknak, az abnormitásoknak figyelmen kívül hagyásával.

Mind a két irányú kutatás és vizsgálódás foglalkozik az ember rossz tulajdonaival, a bűnnel, az anthropologia mint egy rendkívül érdekes egyéni tulajdonnal, a statisztika mint egyik legfontosabb társadalmi jelenséggel, helyesebben veszedelemmel. Így fejlődik ki a Kriminológia körében két tudomány-ág: a *Krim. Biologia* vagy *Anthropologia* és a *Krim. Sociologia*. Az előbbi a bűnt mint az egyes ember életében előállott jelenséget akarja vázolni, a bűn lejtőjét igyekszik feltüntetni egyedi alakulásaiban, úgy a mint az egyes embernél bekövetkezik. A *Krim. Biológiát* vagy *Anthropológiát* ismét fel szokták osztani *Krim. Somatológiára* (Anatomia és Physiologia) és *Krim. Psychológiára*, amaz a bűnösnek testi, emez lelki életével foglalkozik. A *Krim. Sociologia* ezzel szemben a bűnt, mint a társadalmi élet jelenségét tünteti fel s annak társadalmi alakulásait, feltételeit és okait vizsgálja.

Hogy mindkét tudomány-ág óriás szolgálatot tesz a büntetőjognak s a subjectív büntetőjog sikeres művelése és tökéletesítése csak az ezek által feltüntetett helyes eredmények figyelembe vételével történhetik, az kétségtelen dolog s az objectív bünt. joggal foglalkozó jogász által, ha csak a haladás elől elzárkózni s a Kant vagy Hegel-féle jogi megtorlás rideg, élettelen békóiban maradni nem akar, el nem tagadható. Csak a túlzástól és egyoldalúságtól kell óvakodnunk s különösen arra ügyelnünk, hogy ne a büntetőjogot rendeljük a két vizsgálati módszer alá s az ezek által elért eredmények kedvéért ne áldozzuk fel magát a büntető jogot, hanem megfordítva, azokat hajtsuk épen a büntető jog szolgálatába s az azok által elért és helyesnek mutatkozó vívmányokat épen a büntető jog érdekében, esetleg javítására használjuk fel. És mint *Liszt*¹ nagyon helyesen figyelmeztet, a kettőt feltétlenül össze kell kötnünk s egyiknek eredményét a másik által kell kipróbálnunk és kiegészítenünk, mert a bűn, mint társadalmi tünemény (socialpathologische Erscheinung) egy bizonyos számú egyedi bűnből van összetéve, az egyes bűn pedig a társadalmi bűnnek egy része. E kétoldalú vizsgálat fog épen a helyes eredményhez, a bűn teljes megismeréséhez vezetni.

¹ *Liszt*: Lehrbuch 24. 1. és köv. 1.

Sajnos, hogy ez a helyes összekötés, a Kriminologia két ágának ilyen kölcsönös méltatása, még csak napjainkban kezd tért hódítani, a Kriminologia e két ága még ma is éles ellentétben áll egymással, művelőik egyoldaluan csak az egyiket, vagy másikat igyekeznek érvényre juttatni s mindenik az általa felmutatott eredményt abszolút becsünek minősítvén, anathémát kiált a mai büntető jogra. E két ellentétes iskola álláspontjával kell azért kissé közelebbről megismerkednünk.

A büntetőjogi anthropologiai iskola alapítójául rendszeren *Lombroso Caesar* turini egyetemi tanárt (törvényszéki orvostan tanára) szokták említeni s az egész irányzatot mintegy az ő nevével kötik össze.¹ Eltekintve attól, hogy a gondolat, melyből Lombroso kiindul nem új, sőt mondhatjuk, igen régi, mert már *Plátó*² mondja, hogy a kinek apját, nagyapját felakasztották, azt bizonyosan szintén fel fogják akasztani, (persze más szavakkal) s eltekintve, hogy Lombroso, mint orvos mellett különösen *Ferri*³ és *Garofalónak*⁴, mint jogászoknak igen nagy érdemük van az iskola létrehozása körül, kétségtelen, hogy Lombrosznak 1876-ban megjelent „*L'huomo delinquente*“ című műve volt az, mely kiinduláspontjául szolgált az egész irányzatnak s a kinek kutatásai, vizsgálódásai, az általa elért meglepő eredmények s irodalmi agitálása a legnagyobb hatással volt a Crim. Anthropol. elterjedésére. Az irány hívei jobbra Olaszországból kerültek ki, a németek közt különösen *Kurella*⁵ az, ki irodalmilag támogatja ezt. Két tudományos folyóiratot tartanak fenn, egyik 1880 óta Turinban jelen meg Lombroso és barátai által szerkesztve, másik 1886 óta Lyonban *Garraud* és *Lacassagne*, újabban *Lacassagne* és *Tarde* által kiadva. 1885-ben tartották az első nemzetközi congressust Rómában, aztán 1889-ben, majd 1892-ben Brüsszelben, hol kifejtteni igyekeznek programjukat s befolyást és tért hódítani annak a büntetőjog körében.

Lombroso egyenesen az anthropológiából indult ki. Felkereste a fegyházakat s az ott levő bűnösöket somatologiai és pszichologiai vizsgálat alá vette. Megmérte s összehasonlította koponyáikat, arc-kifejezésüket, karjaikat, lábaikat, szorgos megfigyelést tett az illetők szellemi képessége, tehetsége, hajlamai, szokásai iránt s több évi

¹ *Lombroso*: *L'uomo delinquente*. 1876. Turin.

² *Carrara*: A büntető jogtudomány programja. Ford. Beksics G. II. k. 93 l

³ *Ferri*: *Nuovi orizzonti del diritto e della procedura penale*. 1884.

⁴ *Garofalo*: *Criminologia*. II. kiad 1891.

⁵ *Kurella*: *Naturgeschichte des Verbrechers*. 1893.

búvárlat után azon meggyőződésre jutott, hogy a bűnösök többé-kevésbé hasonló abnormitásokat mutatnak, vagyis a bűnös ember fizikailag és lelkileg különbözik, elüt a rendes, a nem bűnös embertől. Ezek az anomáliák, melyek a bűnösöknél feltalálhatók, kétfélék: *atavisticusok*, öröklöttek és *pathologicusok*, betegségből származottak.

E vizsgálatokból okoskodva, Lombroso azon eredményre jut, hogy a bűnös, a gonosztevő egy külön typus az emberek közt, épúgy, mint az örült, vagy az epilepticus ember, ha tehát meg tudtuk állapítani ezen typus pontos ismérveit, a szakértő orvos előre meg fogja tudni mondani bárkiről azt, hogy bűnös-e az illető vagy nem? Megteszi rajta a szükséges méréseket, az orvosi vizsgálatot s ha a bűnös jelleget felfedezte rajta, akkor az illető kétségtelenül bűnös, még ha sohasem követett is el bűnt, mert attól biztosan várható, hogy jövőben, valamikor bűnözni fog, — az ilyen bűnöstől, ettől a *homo delinquentstől* (innen műve címe) kell tehát a társadalomnak védekeznie. Már az első római congressus elé lett terjesztve megvitatás végett az a kérdés, hogy milyen kategóriák szerint kell ezeket a bűnösöket osztályozni, t. i. mily organicus és psychicus jellegek alapján kell őket megkülönböztetni. Az osztályozás iránt ugyan nem jött létre teljes egyetértés, leginkább elfogadott osztályozás azonban a következő: Vannak

1. *örült* bűnösök, kik közt Ferri ismét 50 psychopathologicus jelleget állapított meg, 2. *javíthatatlan* vagy ösztönszerű bűnösök, a kik már élettanilag és erkölcsileg teljesen érzéketlenek s lelkiismereti furdalás nélkül követik el a bűnt s teljesen közönyösek a büntetés iránt, 3. *indulatos* bűntevők, kik szenvedélyből, heves felindulásból követik el a bűnt, 4. *szokásos* bűnösök, kik már annyiszor bűnöztek, hogy az egészen szokássá vált náluk, úgyszólván öntudatlanul ragadtatnak a bűn elkövetésére, 5. *alkalmi* bűnösök, kik alkalmyszerűleg, külső behatás folytán követték el a bűnt.

A bűnösök ezen egyes osztályai különböző elbírálás alá esnének ugyan, de tekintve azt, hogy valamennyi bűnös vagy örökölte a bűnt, vagy testi, illetve lelki betegsége hajtotta arra, (mert a bűnnek az a két oka van: az *atavismus*, a ráütés t. i., hogy valaki ráüt felmenőire, és a betegség, a *neurasthenia* t. i. a bűnösök többi osztályai a már gyermekkorukban őket ért fizikai, morális és intellectualis, neurastheniában szenvednek,) a bűnös cselekmények ezen eredeti okaira tekintettel, elsőben is az a kérdés, hogy lehet-e egyáltalán büntetésről szó, van-e a büntetésnek valami alapja? S nem lehet csodálkoznunk rajta, ha Lombroso és társai elfogúlva

saját vizsgálódásaik, kutatásaik eredményének tökéletessége iránt, a mai büntetőjogot, melyet ők *classicus* büntető jognak neveznek, alapjában helytelennek nyilváníják s hevesen megtámadják és a saját elveik szerint óhajtánák azt reformálni, ami abban állana, hogy a büntetés, mint repressiv eszköz, a bűn elleni harcban elvetendő, mert azzal csak megtorlást érünk el, a jövő bajoktól nem mentjük meg a társadalmat, hanem ennek védelme a bűnösökkel szemben a *praeventio* (megelőzés) útján érhető el, melyet a rendőrség van hivatva gyakorolni. A *praeventio* pedig nem áll másból, mint a *homo delinquens*, a bűnös *typus* kiirtásából. A bűnösnel nem azt kell nézni, hogy minő bünt követett el, a mi elmúlt, az többé vissza nem hozható, hanem azt kell vizsgálni, hogy milyen fajta bűnös az illető, melyik osztályába tartozik a *homines delinquentes*nek s ahhoz képest bánni el vele, t. i. az örült bűnösöket a tébolydába, a javíthatatlanokat, indulatosokat és szokásosokat pedig gyarmatokba kell deportálni és pedig örökre, még ha csekély, vagy épen semmi bünt nem követtek is el, hiszen az orvos is kivágja a fekélyt, hogy a test egészségét megmentse, — az alkalmi bűnösöket pedig kényszerdologházba kell zárni vagy örökre, vagy kisebb-nagyobb időre.

Íme, ez a Lombrosóék büntetőjoga, — tébolydába, örökös száműzetésbe vagy dologházba küldeni egy teljesen ártatlan egyént csak azért, mert a törvényszéki orvos valami abnormitást fedezett fel az illető koponyáján s ennek alapján a bűnös *typus* constata rajta.

Egészen természetesnek fog feltűnni ennek folytán, hogy a római congressuson az olasz anthropologusok a leghevesebben támadták meg az akkor (1885) még tárgyalás alatt állt olasz btőtv. javaslatot, mely 1889-ben lett törvénynyé s általában mint a manapság legtökéletesebb btő codex van elismerve, miután az is a *classicus* iskola elvein épült fel, a mely szerintük nem védelmezi meg kellőleg a társadalmat.¹ A congressus ugyan napirendre tért az olasz javaslat felett azon indokból, hogy mint nemzetközi congressus egy *particularis* javaslattal nem foglalkozhatik, de kifejezte azon óhaját, hogy a törvényhozások munkálataikban vegyék figyelembe a Krim. Anthropologia elveit.

Különösen kárhóztatják az anthropologusok azt, hogy a *classicus* iskola a *tettet* s nem a *tettetest* veszi vizsgálat alá, tehát egy abstract fogalmat, egy elmúlt cselekményt akar elbírálni, holott az

¹ L. M. Igazságügy XXVII. 275 lap.

államnak csak is magával a bűnössel lehet dolga, s nem annak tetteivel. A büntett csak annyiban jöhet figyelembe, hogy ez is egy ismérv lesz annak megállapítására, melyik kategóriába tartozik az illető bűnös. Megtámadják azt, hogy az alanyi bűnösség mérvének meghatározásánál a classicus iskola a szabad akarat absurd tanából indul ki. *Moleschott* egyenesen saját öntudatát hozza fel annak bizonyítékául, hogy szabad akarat nem létezik. A ki rendes, normalis embernek született s születése óta nem esett valami ideg-betegségbe, az magától is derék s jó ember lesz, de az persze nem az ő érdeme, a ki pedig gazembernek született, mert apja vagy nagyapja akasztófán halt meg, az biztosan lopni és gyilkolni fog, de ez nem az ő hibája, mert ő csak ráütött elődeire, vagy a betegség vitte a bűnre. Akaratról, beszámításról, felelősségről beszélni badarság, együgyű, ábrándos felfogás, mely csak olyanoktól származhatik, kik nem ismerik az anthropologia vívmányait.

Azt hiszem eleget mondtam arra, hogy megérthessük ez iskola felfogását s belássuk annak tévedését és visszariadjunk a merev determinismus túlhajtásától. Nem hűnyunk szemet a tudomány vívmányai előtt, elismerjük, hogy az anthropologiai vizsgáladásoknak nagy érdemük van az ember megismerésére nézve, ha a lelki vagy testi betegség csiráját, bacyllusát megismertük, könnyebben megtalálhatjuk az orvosszert is, melylyel a bajnak elejét vehetjük, ha bebizonyított, hogy a bíróság előtt egy lelkibeteg, egy örült áll, kétségtelen, hogy azt fel kell menteni, aminthogy felmentik ma is, a *classicus* iskola elvei alapján: de azért az egy néhány örült gonosztevőért tűzbe dobni az egész eddigi büntető jogrendszert, azt a néhány epileptikust venni szabályúl s azok kedvéért felforgatni az egész társadalmi rendet, összefogdosni a teljesen ártatlan polgárokat s kimondani rájuk a homo delinquent s örökös kényszermunkára ítélni őket a tudomány és hatalom szent nevében, ez beillik Oroszországba, de mi nem kérünk belőle. Igen találó *Fayer*¹ megjegyzése, hogy az oroszok csak most vették észre, hogy az ő rendszerük, t. i. a Szibériába való deportálás, az igazi tudományos igazságszolgáltatás.

Vajjon milyen jogérzettel vennők azt, ha a rendőrségnek joga lenne ahoz, hogy egy egyszerű feljelentés alapján, mely szerint valakinek gonosztevő kinézése van, behatoljon az illetőnek békés hajlékába, magával vigyen egy *szakértő* orvost s az orvos consta-

¹ Dr. Fayer László: A büntetőjog általános tanai. 1895. 12—13. lap.

tálván, hogy az illető homo delinquens, egyszerűen e constatalás alapján deportálnák egy bűnös colóniára csak azért, hogy a normalis koponyával, szabályszerű kéz és lábújjakkal megáldottak nyugodtan alhassanak. Az anthropologusok tana egyenesen a rendőr-állam, a despotismus karjaiba hajtja az emberiséget, az egyéni szabadságot, mely az ember legfőbb java, teljesen figyelmen kívül hagyja a *közjó* érdekében. S jót áll-e az anthropologia azért, hogy az illető, a ki sohasem követett el bűnt, jövőre biztosan el fog követni; nem megtörténhetik-e, hogy a legderekbabb, legbecsületesebb ember lett volna egész életén keresztül, de koponyájának szabálytalansága miatt ki kellett zárni a társadalomból!

Lombrosónak kétségtelenül igaza van abban, hogy a büntető bírónak a tettest, tehát magát a bűnös alanyt, figyelembe kell vennie, de kettős túlzásba esik, midőn azt állítja, hogy a büntetésnél *csakis azt* kell figyelembe venni s a mai büntetőjog ezt *éppen nem* teszi meg. Mi nem akarunk elzárkózni a reformok elől, ha hibás a mai büntetőjog, át kell azt alakítani, de nyugodtan merjük feltenni a kérdést, az-e a helyesebb, hogy a bíróság helyett a rendőrség, egy vagy több orvos véleménye alapján, tetszése szerint deportálhassa azt, aki éhségből egy zsemlyét lopott és azt, a ki apját gyilkolta meg s azt aki még semmiféle bűnt nem követett el, vagy az, hogy a szakképzett bíróság megvizsgálja úgy objective az elkövetett bűnt. cselekményt, mint subjective magát a bűnöst s a büntett nagyságához és a tettes gonoszságához képest mondja ki arányosan a büntetést, a zsemlyetolvajra 1—2 napi fogházat, az atyagyilkosra életfogytig tartó fegyházat? Azt hisszük, nyugodt és higgadt megfontolás után legtöbben az utóbbit fogják helyeselni. Vessünk fátyolt a múltra, ott, a hol kell, de ne tegyük nevetségessé az igazságszolgáltatást, ne alacsonyítsuk le az embert oktalan állattá, melyek közül a veszettet kiirtjuk, a ragadozót üldözzük. Ha a bűnös *nem akarta* elkövetni a bűnt, mert hiszen akarat L. szerint nem létezik, ha ő szüleitől örökölte a bűnt, akkor mi alapon sujtjuk őt; akkor az egy szerencsétlen áldozat, a kit nem büntetni, de ápolni kell. Nem, ilyen akaratnélküli hústömegnek nem szabad tekinteni az embert, az ember nem ösztönszerűleg cselekszik s a bűnös nem javíthatatlan, nem őrült vagy epilepticus a priori, ne hasonlítsuk össze az embert a rókával és a farkassal, melyet ha megszelidítünk is, folyton gyanakszunk attól, hogy kitör rajta a vad természet. Az embert eszes lényre a természet urává tette, erkölcsi hivatása arra ösztönzi, hogy tökéletesedjék s ha csakugyan lelki betegségből

követett el bűnt, akkor szánakozni s nem büntetni fogunk és az illetőt kórházba tesszük, de a ki eszének, öntudatának használatában vitt véghez valami bűnt, a ki képes volt felfogni cselekményének hatását és horderejét, azt épen azért vonjuk felelősségre, mert akarta a bűnt, mert nem tudta magában legyőzni a rossz szenvedélyt, a mire pedig ereje és képessége lett volna.

És helytelen az egész gondolat, mely szerint Lombroso csupán a bűnösöket veszi vizsgálat alá s az ezeknél észlelt felületes hasonlatosság alapján egy bűnös tylust állít fel. Eltérések, abnormitások igen is lehetnek a rendes emberi jellegtől, de ezekből egy külön typusát állítani fel az emberi fajnak s kimondani, hogy ezeknek bűnösöknek kell lenniök, ez a legnagyobb mértékben túlzás és egyoldalúság.

Ugyancsak a determinismusból indul ki, de ellenkező eredményre jut a másik, az u. n. *kriminal-sociologiai iskola*.

Ez irány — mint említettem — a statisztikából, az újabkori sociologiai tudományok egyik legerősebbikéből fejlődött ki és pedig annak egyik fontos ágából, az u. n. *kriminal-statisztikából*, mely az igazságügyi statisztikának egy részét képezi. Alapítója a belga *Quetelet*,¹ újabb harczosai a német *Oettingen*,² híres Moralstatistikájával, *Ferri*, *Aschrott*, *Bennecke*, *Damme*, *Joly* stb, általában az újabb sociologiai tudományok bajnokai, kik az általuk kidolgozandó nagy társadalmi természettan egy részének tekintik a büntetőjogot, a mennyiben a criminalitás, mely annak tárgya, szerintük épen a társadalmi tényezők szüleménye. A bűnügyi statistika ugyanis feltünteti az állam büntető hatalmát a maga működésében, megismerteti a b. bíróságok szervezetét, a b. eljárás módját, a b. cselekmények lajstromát s a mi legfőbb dolog, egyszersmind a cselekmények szülő okait is kikutatni igyekszik. Az egyes bűnösökről e célból hasonló űrlapokat vesznek fel, illetve töltenek ki, mint a népszámláláskor az egyesekről, csakhogy más rovatokkal s ezen űrlapok adatai összeszedve fogják elénk tüntetni a bűnösök társadalmi helyzetét, korát, viszonyait, nemzetiségét, foglalkozását stb. s ezzel a statisztika odanyúl a bűnök gyökeréhez s kimutatja, hogy a társadalmi viszonyok minő befolyással vannak a bűnök szaporodására.

¹ *Quetelet*: Sur l'homme ou de developpement de ses facultés. 1835. etc.

² *Oettingen*: Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine Socialethik, I. kjad. 1868/9.

De e pont aztán az, a melynél Quetelet és társai szintén túlzásba esnek. A statisztika adataiból ugyanis azt a következtetést vonják le, hogy a különböző társadalmi viszonyok, a szegénység, a nyomor, a hiányos vagy ferde nevelés, az erkölcstelenség, a valálatalanság, társadalmi előítéletek stb. megsemmisítik az emberben az akaratereőt s az efféle társadalmi viszonyok közé került ember nem ura többé magának, azt a viszonyok egyenesen bűnbe hajtják, kényszerítik, hogy kövesse el a bűnt s innen van, hogy a bűn lejtője (a penchant au crime) oly óriási szabályszerűséggel szedi áldozatait. „Van egy budget — ez Quetelet híres mondása — melyet rettentő szabályossággal fizetünk, ez a börtönök és vérpadok budgetje; van egy adó, melyet az ember nagyobb szabályossággal fizet, mint bármely mást, melylyel a természetnek, vagy az államnak tartozik: ez a bűnnek az adója.” Ugy de miután Quetelet és követői szerint ez ember kötve van a társadalomhoz s kénytelen abban élni s annak ferdeségei, hibái viszik az embert a bűnbe, a tulajdonképpeni bűnös nem is maga az ember, hiszen az nem lehet felelős, mert az ő akaratereje eltörpült, megsemmisült a viszonyok nyomasztó ereje alatt, hanem a tulajdonképpeni bűnös, maga a társadalom. „A társadalom magában rejt minden elkövetendő bűnnek csíráját s az annak kifejlődésére szükséges alkalmakat s így némileg ő az, ki a bűnt elköveti s a bűnös ember csupán az eszköz, ha azt végrehajtja.“

Ime a másik véglet. Miként az anthropológia oktalan állattá aljasítja az embert, ki ösztönének, az atavismusnak enged, midőn bűnt követ el: úgy a sociológia egy akarat nélküli bábnak, pusztá eszköznek tekinti azt, a ki alá van rendelve az őt környező életviszonyoknak, a ki nem bir uralkodni a körülmények felett, hanem megfordítva a viszonyok, a társadalmi körülmények uralkodnak felette, s azok dobják a bűn posványába, vagy a jólét karjaiba. Sors bona, nihil aliud. Természetes, hogy így a mai büntetőjog nem állhat meg a sociologusok előtt sem. A büntetésnek e felfogás szerint semmi alapja nincs, büntetni voltaképen nem is lehet, hanem az egyes embert, mint bűnös eszközt lehetőleg meg kell javítani, a mi azonban csak úgy történhetik meg, ha a főbűnös, a társadalom megjavíttatik, vagyis azokat a társadalmi ferdeségeket, azokat a társadalmi nyomasztó viszonyokat, a szegénységet, erkölcstelenséget, alkoholismust, előítéleteket stb. kell megszüntetni s akkor megszűnván az ok, az okozatnak, t. i. a criminalitásnak is el kell enyésznie.

Igazságtalanok lennénk, ha a statisztika nagy jelentőségét és hasznát kétségbevonnók s egyoldalúak, ha a társadalmi viszonyok kényszerítő erejét, hatását az emberi akaratra s ennek folytán lényeges befolyását a criminalitásra tagadni akarnók. A statisztikára nekünk büntető jogászoknak kétségtelen szükségünk van, mert a bűnök gyökerét, eredetét az ez által tett tömegészleletek, a statisztikai adatok fogják megvilágítani s a criminalitas elleni küzdelemben, mint *Oettingen* helyesen mondja, a jó statisztika az első feltétel a győzelemre s a bűnügyi statisztika e harcban ugyanazt a szerepet tölti be, mint az eclaircurök az igazi háborúban.¹ A túlzás azonban, mint mindenütt, úgy itt is ferde következtetésekbe fog sodorni. Helytelen dolog ugyanis a statisztikát, mint oraculumot tekinteni s azt mondani, hogy a crim. stat. az erkölcsiség és közművelődés csalhatatlan hőmérője lenne. A bűnök nagy száma még nem egyedüli ismérve a műveltségnek vagy műveletlenségnek, mert a történelem tanítja, hogy úgy a legműveltebb, mint a legműveletlenebb társadalom soha sem létezett bűn nélkül s nem kell hozzá prófétai lélek, hogy azt mondjuk: a későbbiek sem lesznek el a nélkül. Kétségbevonhatlan ama rég hirdetett igazság, hogy az ember jóból és roszból van összetéve, vagyis a jóra és roszra egyaránt fogékony lélekkel van megáldva, a bűnözési hajlam is tehát emberi tulajdonság, emberi gyarlóság, (a mivel még nem ismertük el a homo delinquens létezését) melyet a civilisatio szelídíthet, mérsékelhet, de kiirtani nem igen lesz képes.

A criminalitás és a művelődés viszonyára nézve körülbelől az lesz az igazság, hogy a culturának, a civilisatióknak terjedésével a bűnök is (bocsánat a kifejezésért!) mintegy civilisálódnak, de criminalitas lesz mindig, míg a társadalom emberekből fog állani. A műveletlen, erőszakos társadalomban a gyilkosság, rablás s a különféle erőszakoskodások szerepelnek domináló számban, a műveltebbekben, így napjainkban a csalás, sikkasztás, a hamisítások legkülönfélébb alakjai jönnek elő óriási számban, melyek több furfangosságot és leleményességet kívánnak, de különben éppen oly undok bűnök, mint a durva erőszakkal elkövetett rablás. S ha a társadalom még tovább fog fejlődni, ha már nem lesz papírpénz, tehát azt többé nem fognak hamisítani, csalódás lenne azt hinni, a mit *Ferri* mond, hogy a criminalitas ezáltal csökkenni fog,² majd előállanak akkor olyanféle bűnök, milyenekről eddig fogalmunk sem volt. A *Quetelet*

¹ *Oettingen* : Moralstatistik. 1882. 440 l.

² Büntető Jog Tára XXIX. évf. 83 lap.

mondása tehát a bűnök budgetjéről nem egyéb, mint egy nagy frázis, annak az egyszerű igazságnak hangzatos szavakba öltöztetése, hogy bűn mindig volt és mindig lesz, míg az emberek angyalokká nem válnak.

S különösen óvakodnunk kell attól, hogy a bűnügyi statisztika adataiból elhamarkodott ítéletet vonjunk a nép erkölcsére s azt a veszedelmes tételt állítsuk fel, hogy ahol kisebb számban fordul elő a bűn, ott jobb lábon áll az erkölcsiség. Hiszen akkor Török, Görög, Orosz, Spanyolország és Portugall lennének az erkölcsiség legmagasabb polczán álló államok, mert a statisztika ezen országokban mutat ki legkevesebb büntetendő cselekményt. De miért? Azért, mert ezen államokban a bűnügyi statisztika még fejletlen s így nincsenek pontos adataik. A nagy bűnözési szám részben az előhaladottabb civilisatió, a szigorúbb büntető törvénykezés és lelkiismeretes repressio jele, miként azt *Oettingen*¹ nagy apparatussal bizonyítja. Sőt *Jelinek*² e tekintetben már annyira megy, hogy azt mondja, miszerint a bűnök növekvő számából talán a következetesen növekvő erkölcsiségre lehet conclusiot vonni. Ez azonban már ismét túlzás.

És ha a sociologusok álláspontját elfogadnók, hova is jutnánk végeredmény gyanánt? Egyenesen a *socialismushoz*. Hiszen a socialisták is azt tanítják, hogy a bűn a fenálló társadalmi szervezet következménye s ez bizonyosága annak, hogy a mai társadalmi szervezet hibás és igazságtalan. Ne a társadalom, ne az állam vonja tehát felelősségre a bűnöst, hanem a becsületes és vétkes emberek közti különbségnek is, mint minden egyenlőtlenségnek és ellentétnek a társadalom lévén az oka, a társadalmat kell a vádlottak padjára ültetni, vagyis a társadalmi intézményeket kell megszüntetni, nevezetesen a tulajdont, örökjogot stb. Idáig menni azonban, legalább részünkről, nem vagyunk hajlandók, mert hiszen ha beteg valaki, azt nem azzal kell orvosolni, hogy megsemmisítsük a beteget, hanem hogy megjavítsuk, egészségessé tegyük. Ez épen olyan lenne, mintha az orvos azonnal levágná a kezét annak, ki azt megkarcolta, vagy mérget adna be hideglelés ellen, ettől ugyan alaposan meggyógyúlna a beteg, de nem sokan kérnének a gyógykezeléséből. Azért, mert a társadalmi szervezetben sok hiba, helytelenség van, ez nem elég ok arra, hogy felforgassuk, megsemmisítsük az egész társadalmi

¹ *Oettingen*: id. m. 443. I.

² *Jelinek*: Die socialethische Bedeutung vom Recht.

organismust és téves dolog azt hinni, hogy az új rend, az új socialis társadalom hiba nélküli, tökéletes szervezet lehetne. Ha a tulajdonjogot megszüntetjük, s helyébe állítjuk a vagyonközösséget, vajjon ez a vagyonközösség nem épen olyan visszáságokra fog-e alkalmat szolgáltatni, mint az egyéni tulajdon? S nevetséges dolog azt hinni, hogy csak a mai társadalomban fordulhat elő lopás, csálás, sikkasztás, a vagyonközösségnél már efféle bűnök nem jöhetnek elő, vajjon nem csálás leend-e az, ha valaki minden munka nélkül akar majd megélni a többiek munkájának' eredményéből? Lehet, hogy a bűnök nevei megváltoznának, de a bűnök maguk megmaradnának, sőt bizvást mondhatjuk megszaporodnának.

A cr. sociologusok álláspontját tehát már csak emiatt sem tehetjük magunkévá, mert ily absurd következtetésekbe vezet. Mi nem tagadjuk el a társadalmi viszonyok behatását a criminalitásra, a bűnözésre, a criminalitást, a bűnt, ha a statisztikai adatokat tekintjük, mi is egy társadalmi jelenségnek tartjuk, de *nem tisztán* annak, a bűnösök lajstromát nem nézzük úgy, mint a társadalmi viszonyok absolut szüleményét, a melyért csak a társadalom lenne felelős, az egyes ember nem. Statistikai átlagról, számtani arányokról beszélni pedig egyáltalán nem lehet a büntetőjogban, mert a büntetőjog mindig specialis esetekkel foglalkozik, a bűnnek mindig sajátos egyéni motivumai vannak, a melyeket figyelmen kívül hagyni nem szabad. A mily helytelen és használhatatlan fogalom volt a homo delinquens, ép oly helytelen, illetve még sokkal helytelenebb a statisztikai *átlag ember* fogalma a büntetőjogban.

A III. iskola, mely a büntetőjog reformját vette czélba s mely ez ideig legtöbbet tett is a reform érdekében: a *Liszt* Ferencz, hallei jogtanár által alapított kriminal-politikai iskola. Liszt maga, valamint rokon gondolkozású büntetőjogászok Németországban, Belgiumban, Franciaországban eleinte csak a fennálló büntetőjog némely hibásnak bizonyult tétele ellen kezdtek írni, azon szomorú jelenségből indulva ki, hogy a visszaeső (t. i. akik már egy vagy több alkalommal büntetve voltak) és a fiatalokú bűnösök számaránya a nyugoti államokban az utolsó években következetesen emelkedett és emelkedik. Ez aggasztó jelenség okát abban találták, hogy a mai büntetőjog büntetési rendszere hibás, így mindenekelőtt hiba az is, hogy a mai tételes büntetőjog az objectivismus felé hajlik, inkább a tettet, mint a tettest veszi figyelembe, helytelen pedig különösen az, hogy a mai kor büntetési rendszerének, a szabadságvesztési büntetésnek s épen ennek legjobban alkalmazott alakjának,

az u. n. rövid tartamú szabadságvesztés büntetésnek, mely t. i. 1—2 hétre, vagy egy hónapra szól, semmi eredménye és így semmi értelme sincs. A bűnösök legnagyobb contingense, mondhatni $\frac{3}{4}$ -e, épen ilyen rövid tart. szab. v. büntetésre ítéltetik, a mely sem visszatartó, sem javító hatást nem gyakorol az elítélte, s bűnös az ily rövid idő alatt quasi csak kipiheni magát s új terveket főz ki újabb gonosztettekre, sőt a ravaszabbak előre úgy rendezik be dolgaikat, hogy a téli hónapokat állandóan a börtönök, fogházak meleg czelláiban, rendes koszton s kevés vagy épen semmi munka mellett tölthessék. Ez a jelenség különben nálunk is constatálható a főügyészségek jelentéseiből s a mindennapi tapasztalatból.

E hiányok és kinövések javítására Liszt és társai különféle orvosszereket, reformintézményeket ajánlottak, de még a mai büntetőjog alapján és annak keretében s az e kérdések felől írt értekezések, röpiratok, monografiák lassankint egy tekintélyes kis irodalomná nőttek, a kormányok lassúsága miatt a reformok mind égetőbbekké váltak s így határozta el Liszt, hogy a reformok érelyesebb és sikeresebb keresztülvitele érdekében a rokon eszmék harcosaiból egy *nemzetközi büntetőjogi* egyület alakít, mely egyesület 1889-ben csakugyan létre is jött Liszt, Prins Alfréd brüsseli tanár, előbb a fogházak felügyelője, Van Hamel amsterdami tanár és Leveillé párisi tanár elnöklete alatt. Az egyesület czíme: *Union internationale de droit pénal*, (Internationale kriminalistische Vereinigung), tagjainak száma 1889-ben 260 volt, 1895-ben már 651-re nőtt, mondhatni a művelt világ összes államaiból.¹ 1889-ben tartották az első nemzetközi congressust, *Brüsselben*, azóta évenként tartanak ilyen congressust, legutóbb (a mult augusztus hóban) Linzben. Liszt állandó propagandát fejt ki az egyesület érdekében, így 1892-ben nálunk is járt Budapesten s a magyar jogászegyesületben egy nagybecsű felolvasást tartott az egyesület programjáról, mely felolvasás a M. J. E. kiadványai közt meg is jelent.² Épen azért, mert Liszt maga épen az egyik elnöke s tulajdonképeni létrehozója az egyesületnek, szoktuk azt röviden Liszt-féle kriminal-politikai iskolának nevezni.

Liszt maga határozottan kijelenti, hogy ők, t. i. a nemzetközi egyesület csak az érvényes jog, a classicus büntetőjog átalakítását s nem felfogatását akarják elérni, a nk. egyesület nem valami

¹ L. Bulletin de l. Union int. d. d. p. 1895. Berlin.

² Dr. Liszt Ferenc: A jövő büntetőjoga. (Magyarul és németül). 1892.

dogmaticus secta, távol attól, hogy merev tudományos hitvallást állítson fel, hanem célja az, hogy összegyűjtse azon férfiakat, kik érzékkel és tiszta ítélettel bírnak a felforgó kérdésekről, hogy ily formán minél sikeresebben történhessék a fennálló jog hiányainak orvoslása.

Liszt azt akarja, hogy az állam, a jogrend a bűnt és a bűntetteket céljatosabban és kíméletlenebbül üldözze, de e célból — mint mondja — a bűnt nemcsak mint abstract fogalmat, hanem mint az egyéni és társadalmi élet jelenségét és eseményét is kell tanulmányozni. A bűnt szerinte *egy részből* úgy kell felfogni, mint a bűnös gazdasági és társadalmi életviszonyainak *szükségszerű* következményét, másrészből pedig, mint a bűnös egyéniségének sajátosságát, a mely részben vele született, részben pedig a saját fejlődése és életsorsa által feltételeztetik. Miután tehát a büntett adott körülmények *szükségszerű* következménye, annak elnyomása igenis lehetséges, nevezetesen ezen körülményekre való kihatás, ezen körülmények elnyomása által.

Ily felfogással lévén, helyteleníti úgy a classicus, mint az anthropologiai és kriminal-sociológiai irányok egyoldalú felfogását. A classicus büntetőjognak hibául rójja fel, hogy a büntettet semmi másnak nem tekinti, mint fogalmi abstractiónak s e végből az akarat szabadságot és causalitást vallja dogmájának. A sociologiai iskolát annyiban kárhoztatja, hogy Quetelet nem ismeri az egyes embert, holott Liszt szerint daczára annak, hogy a társadalmi és gazdasági tényezők a büntetetre a legnagyobb befolyással vannak, de ezen viszonyokra az embernek is van valami hatása s annál nagyobb, minél jelentékenyebb az illető egyénisége. Ugyancsak hibáztatja Queteletnél azt, hogy ő a társadalom változhatatlan törvényében hisz, vagyis egy oly törvényben, mely a társadalmi viszonyok alakulása felett uralkodik s a mely ellen törni éppoly lehetetlen lenne, mint az égi testek pályájának megváltoztatására, míg Liszt épen ezen helytelenségek megjavítását, átalakítását tekinti a kriminal politika feladatául. Lombrosoval szemben elismeri, hogy helyesen indul ki, midőn a büntett elleni küzdelem szempontjából azt állítja fel, hogy nem a tettet, a fogalmat, hanem a tettet, az embert kell vizsgálni, de nem hisz a homo delinquens létezésében s feltétlenül kárhoztatja a bűnös typus felállítását, mely nem egyéb, mint a modern költők *Zola* és *Ibsen* által hangoztatott átöröklési elméletnek variálása, mely szerint az ember jelleme természeti törvény által előre meg van határozva s az ellen küzdeni lehetetlen. Liszt elismeri az átöröklés

törvényének fontosságát, de ezzel szemben utal főleg a társadalmi tényezőkre, melyeknek behatásától függ különösen, hogy a születés folytán nyert csira kifejlődhetett a tettesben. Az öröklött természet is megváltoztatható gondos nevelés, jó, egészséges társadalmi kör által, épúgy mint a tüdővésztes szülők gyermekét, kiben e betegség csirája szintén meg volt, meg lehet menteni idejekorán alkalmazott gondos ápolás által. A született bűnös typusa tehát elenyészik s a bűntettre hajlammal bírónak nem kell szükségszerűleg tolvajjá vagy gyilkossá válnia.

Miután tehát Liszt elismeri az egyéni bűnös hajlam megszelídíthetését, a bűnügyi politika feladatául éppen ezt a javító nevelést tekinti. E végből azonban ő is — jöllehet pálczát tört a homo delinquens felett — két kategóriába osztja a bűnösöket, nevezetesen született, vagy mint ő nevezi *szokásszerű* és *alkalmi* bűnösök osztályába. A szokásszerűeket *Dr. Fuhr* ismét *javíthatók* és *javíthatatlanokra*, utóbbiakat ismét *megátalkodott bűnös természetűekre* és *szokásszerű alkalmi bűnösökre* osztályozza.¹ Elismeri ugyan, hogy ez osztályozás nem teljesen kielégítő,² de határozottan állítja, hogy a jövő büntetőjogát mégis ezen az osztályozáson kell felépíteni, mely a szokásos és az alkalmi bűnösök közt tétetik. Ő maga bevallja azonban, hogy e téren még nincs határozottan kidolgozott programja, éppen ez az, amit ez idő szerint keres s e végből hívta fel a tudományos világot, a szakférfiakat, hogy e munkában segítségere legyen, hogy igyekezzenek kitalálni, összeállítani azon módokat, melyekkel ez az üdvös reform a mai büntetőjogban — miután erre kétségtelenül szükség van — keresztül vihető lesz, e végből jönnek össze éppen a nemzetközi congressusokon, hogy az eszméket ott tisztázzák s megalkothassák azt a rendszert, melyet aztán a törvényhozásoknak elfogadás végett felajánlhatnak.

Ami Lisztnek, illetve a nemzetközi bj. egyesületnek eddigi megállapodásait illeti, ezek a következők:

A büntetésnél a főszűly a *subjectiv* bűnösségre fektetendő, a tettet a tettben nyilvánult bűnös hajlam, bűnös szándék miatt és annak mérve szerint kell büntetni. Ugy de ebből, ha t. i. az alanyi bűnösséget vesszük mérvadónak a büntetésnél, az következnek, hogy a ki nem követett is el bűnt, de bűnös hajlamát elárulta, megbüntetendő, vagy más kifejezéssel megjavítandó, hogy bűnössé

¹ *Dr. Fuhr*: Strafrechtspflege und Socialpolitik. 1892. Berlin 296 és köv. 1.

² *Liszt*: Lehrbuch. 1894. 56. 1.

ne válják. S Liszt nem is vonakodik azt a következményt is levonni, csakhogy nem oly ridegen, mint a római jog, mely szerint *in lege Cornelia dolus pro facto accipitur* s nem oly általánosságban, mint Lombroso, ki a homines delinquentest ki akarja írtani, hanem megkülönböztetésekkel. E végből u. i. Liszt a szokásszerű bűnösökkel, akiken egy-két büntetés nem fogott, hanem újra a bűn útjára léptek s így megátalkodott bűnös voltukat kétségtelenné tették, sőt rájuk lehet mondani, hogy javíthatatlanok, és a fiatal bűnösökkel, 16—18—20 éven alóliakkal szemben az eddiginél szigorúbb büntetést, illetve javító nevelést ajánl. A szokásszerű bűnösöket nem börtönbe, hanem kényszerdologházba kell elzárni, még ha csekélyebb bünt követtek is el, lehető hosszú időre s ha végképen javíthatatlanok, örökre. Ép úgy a fiatal bűnösökkel szemben, ha a bűnös hajlamot, vagy ennek a csiráját fedezte fel bennök a bíró, nem enyhébben, hanem szigorúbban kell eljárni. A tapasztalás mutatja, hogy a fiatal bűnösökre 1—2 heti, vagy 1—2 havi elzárás, kivált ha felnőtt bűnösökkel lettek összezárva, nem javító, de határozottan rontó hatással volt, a fiatal bűnösöket ennél fogva lehető sokáig, esetleg egész nagykorúságukig kell javító-intézetben tartani, mely idő alatt okos, célúdatos javítás után csakugyan mint hasznos, szorgalmas polgárok fognak onnan kikerülni. Ezért s az ilyen bűnösökkel szemben ajánlják épen a rövid tart. szab. b. reformját, mert azzal mai alakjában se nem javítunk, se el nem rettentünk, se ártalmatlanná nem teszünk, hanem azt érjük el, hogy a bűn útjára kerültek továbbra is azon maradjanak, illetve az elzárás tartama alatt a notórius gonosztevők által a bűnre még jobban kiiskoláztassanak.

E végből kívánják, hogy a törvényhozások a rövid tart. szab. büntetéseket lehetőleg más alkalmas eszközökkel, nevezetesen elzárás nélküli kényszermunkával, becsület-büntetéssel, korcsma tilalommal, házi fogsággal és botbüntetéssel helyettesítsék, vagy pedig az eddiginél szigorúbbá tegyék (kemény fekhely, böjt) s ez által némi elrettentő hatást kölcsönözzenek neki.

Javaslatot tettek továbbá az u. n. *feltételes ítéletek* behozatála iránt, melyek az alkalmi bűnösökkel szemben mondatnának ki oly esetekben, midőn a bűnös jelleme, eddigi feddhetlen élete, őszinte megbánása elég garanciát nyújt arra nézve, hogy egyszeri botlásán okúlva, a bűn ösvényétől ezentúl szigorúan tartózkodni fog, sőt a legerkölcösebb, becsületes élet által fogja magát érdemesnek bizonyítani a büntetés elengedésére. Ez intézmény ugyan nem a

Liszték eredeti eszméje, mert Amerikában és Angliában már egy pár évtized óta gyakorlatilag alkalmaztatott s ilyen ítéleteknek — habár kezdetleges — alakjaira régi magyar jogéletünkben is sok helyt találhatunk, mint ezt a *Fayer* által közlött adatok mutatják, de az ő érdemük, hogy ujabban annyira felkeltették iránta az érdeklődést s a törvényhozások figyelmét is, hogy Belgium, Francia- és Olaszország már törvényileg behozták, Németországban is folyton szaporodnak hívei, nálunk pedig már egy törvényjavaslat fekszik erről az országgyűlés előtt, mely javaslat ugyan nézetünk szerint elég szűk-körű, de remélhető, hogy tökéletesítve fog törvénynyé válni. Terünk nem engedi, hogy ez intézményt bővebben tárgyaljuk, csak lényegére vonatkozólag jegyzem meg, hogy 2 alakja van, u. m.: az *amerikai*, mely szerint javításra hajló s különösen fiatal bűnösökkel szemben a bíró nem is mond ítéletet, hanem 1—2 évi határidőt szab neki s ha ez idő alatt jól viseli magát, semmiféle bünt, vagy kihágást nem követ el, végkép elengedi neki a büntetést. Másik a *belga* rendszer, mely szerint a bíró megállapítja a büntetést, de annak végrehajtását felfüggeszti azon feltétel alatt, hogy a bűnös bizonyos ideig, 1—2 évig kifogástalanul viselje magát, s ha ezen feltételnek eleget tesz, úgy tekintetik, mintha a büntetés ki se lett volna szabva. Ez intézmény szerény véleményünk szerint is igen életre való s célszerű eszköz arra, hogy azokat, kik meggondolatlan-ságból, könnyelműségből, felhevülésből léptek a bűn útjára, mentse a börtön szégyenletes levegőjétől s ezzel visszarántsa a bűn örvényének széléről s ez az oka annak, hogy az intézményt oly előszeretettel felkarolták a gyakorlati jogászok és politikusok is. A mi Novella-javaslatunknak idevágó pontjait azért helytelenítjük, mert csak a fiatal bűnösökre terjeszkedik ki, holott felnőtt s idősebb egyénekkal szemben szintén sikerrel alkalmazható s így ezekre is ki lenne terjesztendő. Természetes, hogy a feltételes elítélés mindig csak kivételes intézkedés lenne s csak az arra érdemesnek látszó alkalmi bűnösökkel szemben alkalmaztatnék, kik büntetés nélkül saját erkölcsi érzésük által indítatva, meg fognak javulni, a kikkel szemben a repressziótól elnézhetünk anélkül, hogy ezzel a büntető-jog jellegét megváltoztatnók.

Ugyane czélból a pénzbüntetés nagyobb mérvű alkalmazását is kívánják Liszt és követői és pedig úgy, hogy az ne legyen fogházra átváltoztatható, hanem vagy részletekben lefizetendő vagy ledolgozandó. Épúgy a bírói megdorgálást, mely a mi 1843-iki javaslatunkban s az új olasz büntetőtörvénykönyvben szerepel,

különösen fiatal bűnösökkel szemben, s a mely sokszor sikeresebb, hatásosabb leend, mint 1—2 napi elzárás s a bűnös erkölcsi érzületét és a bíró tekintélyét egyaránt fogja emelni.

A szokásszerű bűnösökkel szemben ezen enyhe büntetéseknek nem lenne helyük, ellenkezőleg mihelyt a bűnös cselekedeteiből az tűnik ki, hogy megátalkodottan a bűn ösvényén halad, a jogrend biztonsága ezen bűnös ártalmatlanná tételét fogja követelni. Miként a lelki beteget tébolydába kell zárni, hogy másokat ne veszélyeztessen, úgy a szellemileg ép bűnöst dologházba, hol hasznosan fogja tölteni idejét s nem lesz alkalma a bűntények gyakorlására. A szokásszerű bűnösök alatt Liszt nem pusztán a visszaesőket érti, mert a bűnös hajlam esetleg már az első, illetve egy cselekményből is kitéphetik. Ha a megátalkodottság még nem egészen bizonyos, tartós és szigorú büntetéssel kell az illetőből kiirtani a bűn csiráját.

A számos, e kérdésnél tett indítványok közül még egyet kell érdekességénél fogva megemlítenem. Nevezetesen azt ajánlják némelyek, hogy az ilyen büntetések tartalmát, hosszúságát a bíró ne is állapítsa meg, miután előre úgy sem lehet tudni, meddig van szükség a letartóztatásra, hanem u. n. *határozatlan idejű* büntetéseket kell kiszabni s a büntetés alóli kiszabadulást a tettes megjavulásához képest később vagy maga a bíróság, mint Van Hamel indítványozza, vagy egy specialiter e célra szervezett büntetés-kiszabási hivatal mondja ki. Ez Liszt eszméje. Ezen egész indítványt azonban már semmiképen nem tudjuk magunkévá tenni, mert ez a repressió teljes félretolása a praeventió kedvéért. Ha a bírónak nincs joga meghatározni a büntetés nagyságát, akkor a bíróra nincs is szükség, akkor a büntetés jogát adjuk át a végrehajtást kezelő tisztviselőnek, a fogházfelügyelőnek vagy a rendőrségnek, akkor dobjuk tűzbe az összes büntető-codexeket, hiszen a büntetés megállapítása nem a törvényitől, hanem a fogházfelügyelő tetszésétől függ.

Ime, mélyen tisztelt közönség, előttünk vannak azon eszmék, melyek szerint a büntetőjog reformját a különböző iskolák megoldani akarják. Láttuk a hármás irányú mozgalmat, mely a mai büntetőjog ellen megindult s melyek mindenike többé-kevésbé új alapra kívánja azt fektetni s a megtorlás, a repressio gondolatának mellőzésével a praeventiót tenni a büntetőjog alapjává. Előttünk a kérdés, melyiket tartjuk olyannak, melynek jövője van, melyik tartalmazza a legegészségesebb eszméket? Megmaradunk-e a mai u. n. classicus alapon, vagy belépünk az újabb iskolák valamelyikének harcosai közé?

Azonban, ha feleletet akarunk adni, ne állítsuk így élére a dolgot, mert akkor igen nehéz lesz a választás s nem találjuk el az igazságot, mely mindig a helyes középúton van. Azt szokták mondani, hogy a classicus büntetőjog az indeterminismus, a három új iskola pedig a determinismus elvén épült fel, választani kell tehát a 2 bölcsészeti rendszer közt s vagy deterministának, vagy indeterministának lenni. Tertium non datur. De épen ez lenne a hiba, ha ily categoricus válaszzal akarnók elütni a dolgot. A büntetőjog, mint láttuk, nem elvont, abstract-tudomány, mely az élettől elárkozhatnék s bölcsészeti speculációk terévé engedhetné át magát. Ellenkezőleg egy büntető-codex a mindennapi élet számára készül, s így a bölcsészetet csak akkor és annyiban használja fel, amikor és amennyiben annak valóban hasznát veszi. S ily értelemben a criminálistának nem szabad sem merev deterministának, sem elfogúlt indeterministának lennie, hanem a mindkettőben levő helyes és reális eszmét magáévá kell tennie és a gyakorlati élet fontos érdekei céljából felhasználnia.

A merev indeterminismus, az abszolút szabad akarat gondolata, ép oly abszurdum, mint a determinismus ama túlzása, hogy akarat egyáltalán nincs. Az észszel és értelemmel felruházott embertől, mint erkölcsi lénytől, ki az Isten képmására van teremtve, a ki ezért erkölcsi hivatást érez magában s e hivatás betöltésére erőt és képességet nyert a természettől, nem lehet és nem szabad elvitatni az akaratot, az elhatározási és cselekvési képességet. De ezzel nem mondtuk azt, hogy neki feltétlen tehetsége lenne minden körülmények közt azt tenni, a mit gondol és óhajt, csakis annyit, hogy képes belátni cselekvésének természetes és jogi következményeit, mert eszes lény és be tudja látni a jó és rossz közti különbséget, s választani tud köztük, mert erkölcsi tény s ennélfogva, ha előre belátta azt, hogy valamely cselekmény, melyet végrehajtani akar, rossz, veszedelmes, jogsértő dolog s mégis végrehajtja azt, egész jogosan tesszük őt felelőssé azért, mert akaratlanul cselekedte a rosszat. A motívumok, az indító okok közt választani, melyek valamely cselekvésre készitik, vagy attól visszatartják az embert, ez az, a mire képessége van s a miért aztán őt felelősségre vonhatjuk.

Ha tehát ily értelemben elfogadjuk is az akarat lételetét, ezzel nem azt mondtuk, hogy az indet. álláspontjára helyezkedtünk. Hogy az embernek *szabad* akarata lenne, ezt nem állítottuk, csak azt, hogy *akarata* van.¹ Az ember igaz ugyan, hogy eszes lény s így

¹ L. Fayer id. m. 9. 1.

maga irányítja gondolatát s azt végre is hajtja s épen ebben áll akarata, de az akarat ezen irányítása nem korlátlan, nem teljesen szabad. Ezzel átléptünk a determinismus körébe. A determinismust a maga valóságában, mely az akarat létezését egyszerűen tagadja, szintén nem lehet elfogadnunk a bünt.-jog alapjául, mert akkor az embert vagy ösztönei szerint cselekvő oktalan lénynek, vagy a körülmények és viszonyok merő játékszerének kellene tekintenünk. Ezt pedig, miként *Righi* helyesen mondotta a római congressuson, az ember öntudata cáfolja meg. De a determinismusnak szintén megvan a maga érdeme és jelentősége, midőn kimutatja az indet-sal szemben, hogy az akarat nem feltétlen szabad s bizonyítja, hogy mennyire és miként van korlátozva. Miként már említettük, úgy az anthropologiai, mint a sociologiai kutatások eredményeiben mi látunk egy-egy használható, reális igazságot. A születésnek, az átöröklésnek, a különböző betegségeknek, de ezenfelül aztán a társadalmi viszonyoknak, annak a társadalmi helyzetnek, melyben az ember született, neveltetésének, a gondolkörnek, világnézetnek, előítéleteknek, melyekbe az ember került, s a melyekben kénytelen élni, mindezen tényezőknek lehetetlen, hogy befolyásuk ne legyen az ember akaratára. Az ember nem angyal, nem Isten, hogy ezektől a földi tényezőktől emancipálni tudja magát, ezek sokszor és nagy mértékben irányítani fogják, sokszor meg is semmisítik akaratát. Az elhatározásnál a legkülönbözőbb motivumokkal kell leszámolnia az embernek, egyik ösztönözni, másik visszatartani fogja a cselekvéstől s az akarat a lelkiismeretnek, az ember gondolkozó lényének ezen motivumokkal vívott harcza folytán áll elő. Az akarat tehát mindenesetre kötött, helyesebben korlátolt, a véges és gyarló, a külvilág tényezőinek behatása alatt álló embernek az akarata, akit azért vonunk felelősségre tetteiért, mert nem szabadította meg magát ezen külső tényezők hatásától, de a bíró méltányolni fogja azt a küzdelmet, melyet a tettes a körülmények kényszerítő erejével vívott s nem számítja be a tettet annak a saját hibáján kívül elnyomorodott embernek, ki éhező gyermekei számára egy kenyeret lopott, hogy azokat az éhhaláltól megmentse, vagy kisebb mérvűnek fogja venni az alanyi bűnösséget s kisebb büntetést fog mérni egy szerb vőlegényre, aki elrabolja menyasszonyát, mert az a szerbeknél legény-virtus és ősi szokás.

Íme ez az az akarat szabadság, melynek a büntetőjogban helye van s ezzel megadhatom a feleletet álláspontomra nézve a felvetett kérdéssel szemben. Én a mai u. n. classicus bünt. jog híve

vagyok, mely az igazság kívánta jogos megtorlás s a jogrend és közbiztonság követelte szükségesség két elvén építi fel a büntetőjogot, mely azonban nem csak a bűn tárgyi oldalát vizsgálja, nemcsak a tettet veszi egyoldaluan figyelembe, mint az új iskolák hívei imputálják neki, hanem magát a tettet, a bűnös individuumot is, a reá behatással volt összes körülmények és viszonyok gondos méltatásával. A büntető bíró mindig a leglelkiismeretesebben vegye figyelembe a bűnösnek egész lényét, testi és lelki tulajdonait, a társadalmi viszonyokat, melyek között élt, melyek reá hatással voltak, tehát kutassa ki a büntett motivumait s azután vegye figyelembe a létrehozott bűnös tettet, mert hiszen megbüntetni valakit csak azért lehet, a mit már elkövetett, a jövődőért, a bizonytalanért mi emberek, kik nem látunk a szívekbe és vesékbe, igazságosan előre nem ítélnünk el senkit, s mindezen tényezők összevétele alapján igyekezzék kimutatni az anyagi igazságot s meghatározni az igazságos büntetést.

Nincs okunk tehát eltérni a mai büntetőjogtól, mert, a mint feltüntetni igyekeztem, az a javításra, reformokra képes s az új irányú törekvéseket felveszi magába a nélkül, hogy lényeges változást szenvedne. Mi nem féltjük a büntetőjogot a megsemmisítéstől, elég életerős az, hogy nagy reformokat kiálljon s felvegyen magába, mint ezt a XVIII. második fele, a büntetőjog reformatiójának, megifjodásának kora bizonyítja. A helyeset, igazat és jót tehát ma is felhasználhatjuk, úgy a krim. anthrop., mint a krim. soc. iskola elveiből, a nélkül, hogy a büntetőjog mai alapját feladnók s a büntetőjogot beleolvasztanók a rendőri jogszolgáltatásba; a nélkül, hogy a socialisták által járt útra kellene lépnünk. A praeventiónak, a megelőző intézkedéseknek nagy jelentőségét és szükségét az állami életben, mi feltétlenül elismerjük, hiszen azért fejlett ki a modern alamban épen a közigazgatási, közbiztonsági, az állami és a közrendészet, hogy a bekövetkező veszélyek ellen megóvják a társadalmat; de miért kellene ezt a rendészetet annyira kifejlesztenünk, hogy most már a büntetőjogot is annak engedjük át. A kettő igen szépen megférhet egymás mellett, a rendőrség a praeventiót, a büntető bíróság a repressiót gyakorolja s egymást kölcsönösen gyámo-lítva és támogatva működnek közre a jogrend biztonságára. Sporadikus tünetek kedvéért, azért, mert a bűnösök száma egyik-másik részen emelkedik, a minek okát azonban az okos bűnügyi politika megszüntetheti, s egyes tudományos elmék kísérletezésének kedvéért ne adjunk fel egy oly jogot, melyre az emberiség történelme sze-

rint mindig szükség volt és mindig szükség lesz, a melynek gyakorlása szabadelvű korokban és népeknél mindig független bíróságra volt bízva s csak az abszolutizmus ragadta azt rendesen saját kezébe, vagy bízta rendőreire.

Szándékosan hagytam hátra a Liszt-féle kriminalpolitikai iskolával való leszámolást. Nem tagadom, hogy ez iskola iránt nagy rokonszenvvel viseltetem, sőt a nemzetközi büntető egyesület hívének vallom magamat. Nem mintha mindenben helyeselném az egyesület eddigi álláspontját s fel is soroltam annak nézetem szerinti hibáit, melyek közt legnagyobbnak tartom, hogy az akaratot kihagyja a kriminalitas tényezői közül, de azért, mert nem akarok csökönnyösen ragaszkodni a mai büntetőjog tételeihez s nem tartom a büntető codexeket s így például a mienket sem, mely pedig általában mint jeles törvénykönyv van elismerve, oly tökéletes műnek, mely javításra nem szorulna. (Sőt igen is sok javítani való van benne, hogy egyebet ne említsek, a lopásról szóló fejezet sürgős és alapos revisiót igényel, ez általános nézet.) A Liszt-féle iskola pedig éppen a létező bajt akarja s a létező alapon, a mai büntető jog főelveit fenntartva, reformálni, javítani. A rövid tartamú szabadság-vesztés-büntetés átalakítása, a feltételes elítélés, bírói dorgálás, kényszermunka, a különbségtétel a szokásszerű és alkalmi bűnösök közt mindezek oly eszmék, melyek nem csak engem, a büntetőjog legigénytelenebb, avatatlan munkását, de annak igazi alapos ismerőit és hivatott művelőit is maguk köré vonják s igaza van Lisztnek, midőn azt mondja, hogy ő híveit nem az új anthrop. és sociol. irányzat híveiből, de a classicus iskola táborából várja. A nemzetközi büntető-egylet nyitva tartja az utat a szabad véleménynyilvánításnak, discussióknak, itt kell megállapodnunk először a reformálandók, a javítandók felett s aztán a javítás eszközeire nézve, — a javítás, a haladás elől pedig a tudományban elzárkózni nem szabad, mert a haladó korszellem különben minket fog elseperni.